

УДК 378.126:340.116

ГЕРАЩЕНКО В. В.,
аспірант кафедри педагогіки і психології вищої школи,
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова,
м. Київ, Україна

ФОРМУВАННЯ ДЕОНТОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ПРАВОЗНАВСТВА У ВИЩОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Загальна постановка проблеми. Сучасна вища освіта націлена на модернізацію, тому вищий навчальний заклад покликаний виховувати активність, ініціативність, педагогічну культуру, готовність до етично адекватної поведінки в різних життєвих ситуаціях, розвивати творчі здібності викладачів, які лежать в основі професійної діяльності. Реалізація цих завдань пов'язана із засвоєнням майбутніми викладачами норм і принципів педагогічної етики, відповідною деонтологічною підготовкою. На кожного викладача покладається низка прав і обов'язків, яких він повинен дотримуватися, здійснюючи свою професійну діяльність. Особливе місце серед обов'язків викладача займають морально-етичні зобов'язання. Викладацька етика, власне, й визначає деонтологічні стандарти професійної діяльності, тобто сукупність особистих і професійних вимог, які ставляться до викладача. Вищій школі необхідний викладач, який має нестандартне мислення, творчо реалізує нові технології навчання, постійно домагається високих результатів у своїй професійній діяльності. Вирішення цих завдань потребує компетентних педагогічних дій та рішень. Серед важливих компетентностей, якими повинен володіти майбутній викладач є деонтологічна. Основу ж її формування утворює етика.

У зв'язку з цим, деонтологічна компетентність набуває сьогодні пріоритетного значення. Вона виступає показником готовності викладача до роботи у вищому навчальному закладі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Питання деонтології, деонтологічної підготовки фахівців у вітчизняній психолого-педагогічній науці розглядали різні автори (Васильєва М.П., Максютів А.О., Артемов В.Ю., Савіщенко В.М., Ухач В.М., Лозовий В.О., Святоцька В.О., Савінова Н.В. та ін.). Деякі аспекти підготовки компетентних фахівців в Україні висвітлено в роботах (Шпортун О.М., Драч І.І., Титаренко В.П., Субіна О.О., Булда А.А., та ін.). Значна частина праць цього спрямування відводиться висвітленню проблем професійної підготовки юридичних педагогічних кадрів, розвитку їх професійної компетентності (Безсмолий Є.Б., Гуз А.М., Андрейцев В.А., Андрусин Б.І., Данькевич О.О., Свідовська В.А. та ін.). Однак, незважаючи на значну кількість наукових праць, саме формування деонтологічної компетентності викладачів правознавства висвітлені недостатньо й потребують подальшого обґрунтування.

Мета статті полягає у визначенні педагогічних умов формування в майбутніх викладачів правознавства деонтологічних компетентностей та моральних цінностей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Власне, термін «деонтологія» утворений через сполучення двох грецьких за своїм походженням слів: «деонтос» (належне) та «логос» (наука), разом - «наука про належне». Він був введений у науковий обіг на початку ХІХ століття відомим англійським філософом, соціологом та юристом Ієремією Бентамом у його роботі «Деонтологія або наука про мораль», - першій спеціалізованій науковій праці з деонтологічної проблематики [7, с. 5].

Змістом деонтології стала система морально-етичних норм і принципів, необхідних педагогові для виконання своїх професійних обов'язків. На формування вітчизняної педагогічної деонтології великий вплив мали постаті Г. Сковороди, С. Русової, К. Ушинського, Я. Корчака, А. Макаренка, В. Сухомлинського. Діяльність саме цих педагогів була пронизана ключовими етичними категоріями педагогічної деонтології. Проблеми сучасної психології: обов'язок, відповідальність, справедливість, честь і гідність, гуманність, демократичність, повага, співчуття. Ці принципи були покладені в основу документа, що регламентує моральну сторону діяльності вчителя – Етичного кодекса українського педагога [6, с. 648-649].

Етичний кодекс українського педагога визначає, систематизує, упорядковує та закріплює єдину систему норм, правил і критерії професійної етики в усіх видах педагогічної діяльності, що регулюють відносини між викладачами та студентами, а також іншими членами колективу навчального закладу, захищають їх людську цінність і гідність, підтримують якість професійної діяльності викладачів і честь їх професії створюють культуру освітніх закладів, оснований на довірі, відповідальності і справедливості.

Фундаментальним дослідженням деонтологічної підготовки педагогів, виконаним в Україні, є дисертаційна робота М. Васильєвої [2]. У роботі науково обґрунтовано концепцію конструювання змісту деонтологічної підготовки як складника професійної підготовки студента – майбутнього педагога в умовах вищого педагогічного навчального закладу на основі методологічних підходів: системного, компетентнісного, особистісно-діяльнісного, культурологічного та аксіологічного. Розроблено модель змісту деонтологічної підготовки педагога (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, процесуальний, аналітико-рефлексивний компоненти), умови її впровадження в освітній процес вищих навчальних закладів; введено поняття «деонтологічна компетентність педагога».

У докторській дисертації Л. Хоружої [9] всебічно ґрунтовно аналізуються теоретичні засади формування етичної компетентності майбутніх учителів, що є досить актуальним і для викладачів правознавства. Автор розглядає поняття педагогічної деонтології у професійній діяльності учителя початкових класів. Відповідно до отриманих результатів підтверджується важливість етичної компетентності для викладача правознавства. Це, у свою чергу, доводить необхідність дослідження і обґрунтування деонтологічних аспектів професійної компетентності майбутніх фахівців в інших освітніх галузях.

Деонтологічна компетентність викладача правознавства є інтегративним особистісним утворенням теоретичних знань, практичних умінь, професійно значущих якостей та досвіду, що зумовлює готовність особистості до вирішення перш за все моральних питань, забезпечує високий рівень професійної культури. Вона є загальною здатністю, що базується на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, набутих завдяки навчанню. Поєднує певний комплекс знань, умінь, навичок і поглядів, які формуються у майбутніх фахівців під час засвоєння ними всього змісту професійної освіти, виступає показником і одночасно результатом професійно-особистісної готовності фахівця до роботи, слугує регулятором його дій, забезпечує свідомий вибір стилю поведінки згідно зі встановленими професійними нормами й вимогами [3, с. 25].

Деонтологічна компетентність викладача правознавства не має вузько професійних меж, оскільки від нього вимагається постійне осмислення розмаїття правових, педагогічних, психологічних, соціальних та інших проблем. Слід також зазначити, що компетентність викладача потребує постійного розвитку, оскільки його змістовне наповнення і якісний рівень залежать від багатьох чинників: життєвого досвіду, моралі, освіти, культури. Неперервний розвиток професійної компетентності

викладача вищого навчального закладу, може сприяти підвищенню ефективності його професійної діяльності і створює передумови для досягнення не тільки педагогічних, але й соціальних ефектів.

Будь-яка професія удосконалюється великою мірою завдяки інтелектуальним зусиллям тих, хто її представляє. Для викладачів такі зусилля не лише домінують повсякденної роботи, але й знак кваліфікації.

Справжній професіоналізм може бути досягнутим і збереженим лише через систематичне, повсякденне тренування інтелектуального, духовного та фізичного апарату викладача. Педагог-професіонал особисто відповідальний за виконання своїх обов'язків. Ця відповідальність має бути спільною, узвичаєною, загальноприйнятною у вигляді норм, правил і принципів професійної етики.

Деонтологічна компетентність викладача правознавства характеризується як цілеспрямований процес, який розпочинається у навчальному закладі й продовжується в процесі подальшої роботи, забезпечує його готовність до здійснення нормативної поведінки в різноманітних ситуаціях професійної діяльності [2, с. 19].

Деонтологічна компетентність – це властивість особистості фахівця, що дає йому змогу продуктивно взаємодіяти із внутрішнім (фаховим) та зовнішнім (соціальним) середовищем, професійно важливих деонтологічних якостей, спрямована на успішну особистісно-фахову діяльність. Вона характеризується наявністю у фахівця системи знань, що відображають змістову сутність інтелектуальних, світоглядних та моральних цінностей; спроможність прогнозувати та конструювати процес професійної діяльності з урахуванням її специфіки і в площині взаємодії з колегами та відображається в змісті норм професійної етики, моральними імперативами та професійно-моральними ідеалами й цінностями професійної діяльності. Структура деонтологічної компетентності базується на морально-етичних установках, орієнтирах соціально-професійного середовища та включає мотиваційний, креативний, когнітивний та рефлексивний компоненти [1, с. 71].

Основними шляхами формування деонтологічної компетентності майбутніх викладачів правознавства є:

- деонтологізація викладання дисциплін усіх циклів – використання сугестивних методів, спрямованих на формування деонтологічних вмінь та навичок;
- орієнтації змісту дисциплін неюридичного профілю на професію;
- створення умов підготовки майбутніх викладачів максимально наближених до реальної практичної діяльності – використання інтерактивних методів і форм навчання;
- створення ситуацій успіху, атмосфери довіри, взаємоповаги та співпраці;
- діагностика професійних здібностей, мотивації та ціннісних орієнтацій абітурієнтів на етапі вступу до вищого навчального закладу [5, с. 59].

Підґрунтям деонтології є етика, яка є базовою складовою формування компетентності педагога та визначає етичні принципи його професійної поведінки у взаємостосунках із студентами, їх родичами, колегами по роботі. Завдання етики - пояснити соціально-психологічну доцільність дотримання тих чи інших професійних норм і правил. Саме етика, з позицій цілісного підходу до особистості, наполягає на розгляді навчання та виховання особистості як духовного її насичення, що розгортається в духовному діалозі, спілкуванні рівноцінних суб'єктів, спрямованому на розвиток вільної та відповідальної людини. Вона поєднує у собі певний комплекс знань, умінь та ставлень, які набуваються майбутніми викладачами протягом засвоєння всього змісту педагогічної освіти.

Науковець Товканець Т.В. визначає принципи педагогічної етики, які на нашу думку, сприятимуть кращій підготовці майбутніх викладачів:

1. Принцип законності. У своїй діяльності викладач дотримується Конституції і законів України, діючих нормативних документів, що регламентують педагогічну діяльність.

2. Принцип справедливості. У своїй діяльності викладач є небайдужим, однаково доброзичливим і прихильним до всіх студентів, незалежно від віку, особливостей характеру, здібностей, статі, раси, національності, віросповідання, соціального стану, політичних поглядів, місця проживання, громадянства та інших ознак, включаючи матеріальне становище.

3. Принцип домінантності інтересів. У межах дотримання вимог законодавства викладач у своїй професійній діяльності дотримується переваги інтересів студента перед інтересами усіх інших осіб, балансу професійних інтересів, інтересів колег, партнерів, співробітників.

4. Принцип чесності та порядності. Викладач як у своїй професійній діяльності, так і у приватному житті чесний, порядний, принциповий та послідовний у всіх питаннях, вірний слову, даному студентові.

5. Принцип поваги до психофізичної і духовної цілісності, моральних ідеалів, честі та гідності особистості, сприяння їх розвитку при наданні педагогічних послуг.

6. Принцип взаємної поваги, довіри, доброзичливості, тактовності та відвертості у взаємовідносинах між викладачем та студентом.

7. Принцип збереження честі педагогічного співтовариства, поваги і доброзичливості у ставленні до колег. Взаємини між викладачами будуються на підставі колегіальності, партнерства, поваги, взаємної підтримки, відкритості і довіри, а також готовності поділитися своїми професійними знаннями та досвідом.

8. Принцип вияву стриманості, чуйності, доброзичливості, креативності, здатності засвоювати передовий досвід і передавати його іншим як основи професійної компетентності та авторитету викладача [8, с. 157]. Ці принципи базуються на комплексі професійних функцій, які виконує педагог.

Будь-яка професія, яка пов'язана з роботою із людьми вимагає особливих професійних вимог, деонтологічних засад. Педагоги у своїй діяльності мають справу з людиною, взаєминами між особистістю і колективом, між соціальними групами. Уся його діяльність спрямована на удосконалення людських відносин, на проведення в життя ідеалів демократії, гуманізму і лібералізму. Саме тому особливої значущості набуває особистісний деонтологічний аспект фахової підготовки майбутніх педагогів. Особистісна психокорекція покликана підсилити, пробудити «людське в людині», що сприятиме домінуванню загальнолюдських цінностей. Особистісна психокорекція забезпечує гармонізацію особистісних та професійних мотивів діяльності, оскільки домінування одних над іншими порушує внутрішній комфорт людини та задоволення від самореалізації. Підпорядкування лише професійним обов'язкам, за умов відсутності власної зацікавленості, породжує формалізм у виконанні своїх функцій, що негативно впливатиме на професійну реалізацію. Засвоєння вимог професійної деонтології повинно відбуватися на всіх етапах фахового становлення педагога, що є важливою складовою змісту навчання. Майбутні викладачі повинні чітко засвоїти специфіку майбутньої діяльності, знати свої права та обов'язки, усвідомлювати міру відповідальності. У процесі фахової підготовки у студентів повинна сформуватися професійна картина світу, яка б максимально відповідала об'єктивним реаліям. Засвоєння морально-етичних вимог допоможе майбутньому спеціалісту уникнути професійних розчарувань, поразок, неспроможності і стане підґрунтям успішної фахової реалізації [4, с. 144].

Усвідомлення професійних задач, осмислення професійних рішень та їх наслідків, узагальнення власного досвіду та досвіду попередників, прогнозування перспектив - ця внутрішня духовна робота дасть майбутньому викладачу правознавства вибудувати найкращу стратегію свого професійного зростання. Велике значення матиме те, наскільки викладач відповідає за свої вчинки, дії, слова.

Професія викладача – це професія, яка формується на моральному підґрунті, має моральне значення і наповнена глибоким моральним змістом. І майбутній викладач має усвідомлювати, що деонтологічна компетентність – це не просто властивість його особистості, а й якість, що визначає його професіоналізм.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, деонтологічна компетентність – це цілеспрямований процес, який забезпечує сформованість особистісно значущих якостей, необхідних для здійснення нормативної професійної поведінки в педагогічній діяльності. Деонтологічна компетентність має свої цілі, завдання, структуру, функції й передбачає оволодіння знаннями про нормативну поведінку в різних ситуаціях професійної діяльності викладача, сформованість умінь і потреби діяти відповідально та будувати відносини в системі «людина-людина» на основі деонтологічних принципів, норм та вимог. Перспективу подальших наукових пошуків становить детальне дослідження новітніх технологій, методів та прийомів, які краще застосовувати для реалізації змісту професійної підготовки майбутніх викладачів правознавства загалом, і зокрема деонтологічної підготовки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артемов В.Ю. Теоретичні та методичні основи формування деонтологічної компетентності фахівців із організації захисту інформації з обмеженим доступом: дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 / В.Ю. Артемов // НАПН України Інститут вищої освіти. - К., 2015. - 489 с.
2. Васильєва М.П. Теоретичні основи деонтологічної підготовки педагога: дис... д-ра пе. наук: 13.00.04 / М.П. Василевська // Харківський державний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди. - Х., 2003. - 432 с.
3. Задорожна - Княгницька Л.В. Обґрунтування змісту й структури деонтологічної компетентності менеджера освіти / Л.В. Задорожна - Княгницька Л.В. // Journal: "Science Rise: Pedagogical Education". - 2018. - №2 (22). - С. 24-28.
4. Максютов А.О. Підготовка майбутніх педагогічних кадрів у контексті професійної деонтології / А.О. Максютов // Природничі науки і освіта: збірник наукових праць природничо-географічного факультету. - 2016. - С.142-145.
5. Савіщенко В.М. Формування деонтологічної компетентності у студентів юридичних факультетів / В.М. Савіщенко // Збірник тез IV міжнародного освітнього форуму «Особистість в єдиному просторі». – 2013. - № 2 (12). – С.56-59.
6. Старик В.А. До проблеми деонтології в діяльності екстремальних психологів / В.А. Старик // Проблеми сучасної психології. - 2013. - № 20. - С. 645-654.
7. Ткаченко В.Д. Юридична деонтологія / В.Д. Ткаченко. - Х. : Одиссей, 2006. - 256 с.
8. Товканець Г.В. Етична культура у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи / Г.В. Товканець // Науковий вісник Мукачівського державного університету. - 2016. - № 2 (4). - С. 153 - 158.
9. Хоружа Л.Л. Теоретичні засади формування етичної компетентності майбутніх учителів початкових класів: дис... д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 / Інститут педагогіки АПН України. - К., 2004. <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/36416.html> - Назва з екрану.

Герашченко Віта Володимирівна. Формування деонтологічної компетентності майбутніх викладачів правознавства у вищому педагогічному навчальному закладі.

У статті визначаються сучасні шляхи до формування деонтологічної компетентності майбутніх викладачів правознавства, в основу яких покладено підвищення рівня професійної підготовки викладачів та їх етико-деонтологічного рівня. Деонтологічна компетентність визначається як процес набуття знань, умінь і навичок шляхом виховного освітнього процесу на формування норм професійної поведінки.

Ключові слова: деонтологічна компетентність, викладач правознавства, деонтологія, етика, професіоналізм.

Herashchenko Vita. Formation of deontological competence of future law teachers in higher education institutions.

The article defines the modern ways of forming the deontological competence of future law teachers, which is based on raising the level of teachers' professional training and their ethical and deontological level. Deontological competence is defined as the process of acquiring knowledge, skills and abilities through the educational process for the formation of norms of professional behavior.

Key words: deontological competence, teacher of law, deontology, ethics, professionalism.

УДК 37.017: 378.035.6

ДАНИЛОВА Г. С.,

член-кореспондент Міжнародної Академії Акмеологічних наук,
кандидат педагогічних наук, доцент,
м. Київ, Україна

ПРОФЕСІОНАЛІЗМ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ З ПОЗИЦІЙ АКМЕОЛОГІЇ: ПЕРЕДУМОВА ЯКІСНОЇ ПІДГОТОВКИ НОВОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФЕСІЇ – ТЬЮТОР

Постановка проблеми та її актуальність. Сучасний мінливий світ третього тисячоліття, де поряд із значними досягненнями в науці й техніці відбуваються страшні аварії і катастрофи, суттєво впливає на формування біосфери. Як наслідок, ці протиприродні процеси негативно відображаються на функціонуванні системи «Людина і Світ» та загрожують існуванню цивілізації й навіть самому життю на Планеті Земля. Проте, науково стверджується, що рівень розвитку суспільства в межах будь-якої Держави визначається як основними типами господарства, так і встановленою ієрархією цінностей, інтересів і вихованістю людей. Визнано, головним чинником якісного розвитку Держави, є «людський капітал» - освічені й висококваліфіковані люди. Тому нинішні реалії потребують вдосконалення Людини як особистості й найвищої цінності суспільства та прогресивного його розвитку.

Головна місія тут належить системі освіти. У Національній доктрині розвитку освіти зазначається: «Освіта – основа розвитку особистості, суспільства, нації та держави, запорука майбутнього України. Вона є визначальним чинником політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства. Освіта відтворює і народжує інтелектуальний, духовний та економічний потенціал суспільства» [12, с.7].

Відомо, профілююче значення в освітньому просторі займає професіоналізм педагогічних кадрів. І потреба України підвищити свій імідж до високорозвинених країн, потребує запозичення у них нових підходів, форм і традицій сфери освіти й науки. Аналіз досліджень науковців Європи, Америки у цьому контексті, зумовили нас зосередитись на специфіці змісту і технологій діяльності тьютора. Уточнюємо, тьютор (англ. tutor від лат. tueor - спостерігаю, пікуюся) – педагог-наставник в англійських старших класах граматичних шкіл і педагогічних коледжів. Тьютори призначаються з досвідчених викладачів; у навчальний час вони викладають